

האישה הכושית

מים ראשונים: כבר נדרשנו לפרשת אהרן ומרים שדברו בגנותו של משה על שלקח אשה כושית בדברינו [אל נא רפא נא](#) [לה](#) בפרשה זו. ראו גם דברינו [מרים – אחות משה ואהרן](#) בפרשת חוקת. והפעם נבקש להידרש לאישה הכושית עצמה שלקח משה ואודותיה דברו מרים ואהרן. מי היא אשה זו?

וַתִּדְבֶּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחָה עַל אֹדוֹת הָאִשָּׁה הַכּוֹשִׁית אֲשֶׁר לָקַח כִּי אִשָּׁה כּוֹשִׁית לָקַח: (במדבר יב א).

ספרי במדבר פרשת בהעלותך פיסקא צט – משונה ונאה

"על אודות האשה הכושית" - מגיד הכתוב שכל מי שהיה רואה אותה היה מודה בנוייה. וכן הוא אומר: "אבי מלכה ואבי יסכה" (בראשית יא כט) ... שהכל סכין ביופיה.¹ ר' אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: צפורה - צפו וראו מה נאה: האשה הכושית. וכי כושית היתה? והלא מדיינית היתה! ... אלא מה כושי משונה בעורו כך צפורה משונה בנויה יותר מכל הנשים.² כיוצא בו אתה אומר: "שגיון לדוד אשר שר לה' על דברי כוש בן ימיני" (תהלים ז א) -³ וכי כושי היה? אלא מה כושי משונה בעורו אף שאול משונה במראיו, שנאמר: "משכמו ומעלה גבוה מכל העם" (שמואל א ט ב).⁴ כיוצא בו אתה אומר: "הלא כבני כושיים אתם לי בני ישראל" (עמוס ט ז), וכי כושים היו? אלא מה כושי משונה בעורו, אף ישראל משונים במצוות יותר מכל אומות העולם.⁵ כיוצא בו אתה אומר: "וישמע עבד מלך הכושי איש סריס" (ירמיה לח ז), וכי כושי היה? אלא מה כושי משונה בעורו, כך היה ברוך בן נריה משונה במעשיו יותר מכל בני פלטיין של מלך.⁶

"כי אשה כושית לקח" עוד למה נאמר [והלא כבר נאמר] "על אודות האשה הכושית אשר לקח"?⁷ אלא מה תלמוד לומר "כי אשה כושית לקח"? יש לך אשה נאה ביופיה ולא במעשיה, במעשיה ולא ביופיה, כמה שנאמר: "נום זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם" (משלי יא כב). זאת, נאה בנויה ונאה במעשיה, לכך נאמר: "כי אשה כושית לקח".⁸

¹ סכין היינו רואים ומסתכלים. ובחידוד לשון: סכים ואח"כ שחים ביופיה. יסכה היא שרה עפ"י מסורת המדרש, מגילה יד ע"א. גם נשות האבות רבקה ורחל נודעו ביופיה וכן אישים נוספים בתנ"ך: יוסף, שאול, דוד, בני דוד: אבשלום, תמר ואדוניה; אסתר, דניאל, חנניה מישאל ועזריה ועוד. הרי שיופי חיצוני נחשב לדבר חיובי. ראו דברינו [היופי שבאדם – ברכתו ובלותו](#) במיוחדים.

² המדרש עקבי בתיאור יופייה של ציפורה היא האשה הכושית, אלא שהביטוי "משונה בנויה" מסגיר את האפשרות שנויה של ציפורה לא היה הנוי המקובל והשגור. רק בעל עין טובה ונפש פתוחה יכול להבחין בנוי זה ולהעריכו. לפיכך, ממשיך המדרש בתיאור של אנשים נוספים שהיו "משונים" במראיהם או מעשיהם ואי לכך ציפורה מצויה בחברה טובה. עם זאת, לאוזן המודרנית (והתקינה פוליטית) של ימינו יש כאן אולי איזו צרימה קלה. מה פשר ההסתכלות החיצונית הבאה לידי ביטוי במילים "משונה בעורו"? האם צבע עור שונה הוא לגנאי או לשבח? שונה ממה, והאם זה בכלל חשוב?

³ מסורת היא במדרש לחבר את "כוש בן ימיני" של מזמור זה בתהלים עם שאול המלך שהיה מבנימין. אך ראו מדרש בראשית רבה לז ב שסבור שמדובר בעשו ובנמרוד ואין זה לחיוב. ראו גם מדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור ז שדורש פרק זה הן לגנותו של דוד שאמר שירה על מפלתו של שאול והן לגנותו של שאול (בעיני דוד) אשר מושווה שם עם אשת פוטיפר. וזה נושא אחר עליו עמדנו במקצת בדברינו [בין שאול לדוד](#) בפרשת במדבר ואין זה עניינינו כאן והפעם.

⁴ וכבר העיר המדרש (שמואל פרשה יג) וכן המפרשים (רד"ק, אברבנאל) שלפיכך האריכו הנערות לתת לשאול הסברים מפורטים היכן וכיצד יפגוש את שמואל: "כל האורך הזה למה? מלמד שהיו מביטות בנוי של שאול, ולא היו שבעות ממנו". ראו תיאור כרכור הנערות סביב שאול ואריכות דיבורן בשמואל א פרק ט.

⁵ ולפיכך נבחר פרק זה בעמס להפטר פרשת קדושים: "קדושים תהיו לי" כנגד: "הלוא כבני כושיים אתם לי". אבל יש שדורשים פחות לשבח כמו בשיר השירים רבה שנראה להלן.

⁶ ראו הסיפור בירמיהו פרק לח איך צדקיהו המלך נותן את ירמיהו ביד השרים שמשליכים אותו לבור הטיט ועבד מלך הכושי, שעפ"י מסורת חז"ל הוא ברוך בן נריה משמשו של ירמיהו (המדרש לעיל הוא אחד המקורות לכך), מציל אותו. בסיכום קטע זה של המדרש, האשה הכושית בפרשתנו, אשת משה, נמצאת בחברה טובה של עוד שלושה "כושים": שאול המלך הראשון בישראל, האיש שהציל את ירמיהו מהבור ועפ"י עמוס – עם ישראל כולו. ראו מקבילה לדרשה זו בגמרא מועד קטן טז ע"ב, אבות דרבי נתן נוסחא ב פרק מג, פרקי דרבי אליעזר פרק נג, ילקוט שמעוני בהעלותך [המתחיל ברמז תשיט] ועוד. כל הכושים כאן משונים במובן החיובי ובמשמעות של בולטים לטובה.

⁷ למה פעמיים צריך הפסוק להזכיר את הביטוי "אישה כושית" בפסוק? למה אחרי שמרים ואהרן דברו "על אודות האשה הכושית" שלקח משה, צריך הפסוק לחזור ולאשר שאכן "אשה כושית לקח" משה? הכפילות בפסוק היא גם אזכור חוזר של "אשה כושית" וגם פעולת של הלקיחה. שמא תאמר שזה לגנאי? שמא תאמר שהפסוק מאושש את דברי מרים ואהרן?

⁸ האזכור הכפול בפסוק של לקיחה ושל "אשה כושית", מסביר המדרש, בא ללמד שמה ידע היטב את מי לקח לאשה ושהיא הייתה אשה נאה ומכובדת ומתאימה לו. הכל להלל ולשבח. ראו במקבילה במדרש ספרי זוטא במדבר יב א שמעצים עוד יותר את יופייה של ציפורה הכושית ואת מעשיה: "ר' יוסי אומר: יש לך אשה שהיא נאה בילדותה וכשהיא מזקנת היא מתנוולת. ומניין אתה אומר שהיתה צפורה נאה בילדותה ונאה בזקנותה? אמר: על אודות האשה הכושית אשר לקח. ר' יהודה אומר: יש לך ענייה בת ענייה שהיא נזקקת למלכות ואינה יודעת לנהוג במנהג המלכות. ומניין אתה אומר שהיתה צפורה כושית בעניות וכושית במלכות? אמר: על אודות האשה הכושית אשר לקח. ומניין אתה אומר בשביל כך לקחה משה? תלמוד לומר: כי אשה כושית לקח". ומוסיף מדרש

שמות רבה א לב פרשת שמות – ציפורה היא שלקחה את משה

"וַיֹּאמֶר מִדּוּעַ מֵהֲרַתָּן בּוֹא הַיּוֹם" - מיכן אתה למד שכל הימים באחרונה היו באות. "וְתֹאמַרְנָה אִישׁ מִצְרֵי הַצִּילָנוּ מִיַּד הָרֹעִים" ... "וְגַם דְּלָה דְלָה לָנוּ" ... שאף לנו דלה שהרועים השליכונו למים והוא הוציאנו. "וַיֹּאמֶר אֶל בְּנוֹתָיו וַאֲיוּ ... לָמָּה זֶה עֹזְבֶתָן אֶת הָאִישׁ וְגו' " - שמא ישא אחת מכם ... מיד רצתה צפורה אחריו כצפור והביאה אותו. ולמה נקרא שמה צפורה? שטיהרה הבית כצפור.⁹

ספרי זוטא פרק יב פסוק א – ציפורה מתלוננת על משה

"וְתִדְבֹר מֵרִים וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁה" ... מרים פתחה הדברים ואמרה לאהרן, והוסיף אהרן על דבריה ונשאו ונתנו בדבר. ר' שמעון אומר: אף צפורה פתחה בדברים ואמרה למרים ומרים אמרה לאהרן ואהרן הוסיף על דבריהם ונשאו ונתנו בדברים.¹⁰ ומה היו הדברים? אמרו כיון שנתמנו הזקנים הדליקו כל ישראל נרות ועשו שמחה בשביל שעלו שבעים זקנים לשררה.¹¹ וכיון שראת מרים הנרות אמרה: אשרי אלו ואשרי נשותיהן. אמרה לה צפורה: אל תאמרי: אשרי נשותיהן, אלא: אוי לנשותיהן, שמיום שדבר הקב"ה עם משה אחיך לא נדקק לי. מיד הלכה מרים אצל אהרן והיו נושאים ונותנים בדבר, שנאמר: "וְתִדְבֹר מֵרִים וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁה עַל אֹדוֹת הָאִשָּׁה" - על עסקי פרישתו מן האשה.¹²

מדרש תנחומא פרשת צו סימן יג – משמעות אחרת לכושית¹³

"כִּי אִשָּׁה כּוֹשִׁית לָקַח" (במדבר יב) - כושית בגימטריא יפת מראה חשבונו של זה כחשבונו של זה. האשה כושית מגיד שהכל מודים ביופיה כשם שהכל דוברים בשחרותו של כושי. על אודות האשה - על אודות גרושיה. כי אשה כושית לקח - מה תלמוד לומר? אלא יש לך אשה נאה ביופיה ואינה נאה במעשיה או נאה במעשיה ואין נאה ביופיה וזו נאה בכל ועתה גירשה. ועל שם נזיה נקראת כושית כאדם הקורא לבנו נאה כושי כדי שלא ישלוט בו העין.¹⁴

תרגום אונקלוס במדבר פרק יב א - שינוי

ומלילת מרים ואהרן במשה על עיסק אתתא שפירתא דנסיב ארי אתתא שפירתא דנסיב רחיק.¹⁵

תהלים (שורח טוב; בובר) מזמור ז: "יש אשה שהיא כשירה ואינה נאה, ויש נאה ואינה כשירה, אבל צפורה נאה ויפה וכשירה. יש אשה נאה בפני אחרים, ואינה נאה בפני בעלה, נאה בפני בעלה ואינה נאה בפני אחרים, אבל צפורה נאה בפני בעלה ובפני הכל". ראו גם לשון מדרש אגדה (בובר) במדבר פרשת בהעלותך פרק יב שעומד על כפילות הלשון שבפסוק: "כָּל הַכְּתוּב כִּי אִשָּׁה כּוֹשִׁית לָקַח, שֵׁאִילוּ בִיקֵשׁ מִשֶּׁה רִבִּינוּ לְמִצּוֹא אִשָּׁה נָאָה בְּמַעֲשֶׂיהָ וּבִיּוֹפֶיהָ לֹא הִיא מוֹצֵא". לא בכדי לקח משה את ציפורה לאישה, היא האשה הכושית. וכבר הקדשנו דף מיוחד [לציפורה ומשה](#) בפרשת יתרו.

⁹ אפרופו הדגש במדרשים הקודמים ובפסוק שמשה הוא שלקח את ציפורה האשה הכושית לאשה, אולי גם בשל יופייה, לא יכולנו שלא להביא מדרש נחמד זה שציפורה היא שלקחה את משה. יתרו מתפלל איך שבע בנות שיש למצוא להן חתן, פוגשות ליד הבאר (מקום מפגש ידוע לשידוכים, ראו אליעזר ורבקה, יעקב ורחל) איש מצרי מכובד וג'טלמן שברור שהיה אורח במקום ולא חושבות להזמין אותו אליהם. ציפורה קלטה לפני כולן את דברי אביה ועפה כציפור להביא את משה. אז מי לקח את מי?

¹⁰ מה נשאו ונתנו? מה הדברים? ראו מדרש אגדה (בובר) במדבר פרשת בהעלותך יב ב: "וַיֹּאמְרוּ הֵרֵק אֶךְ בְּמִשְׁה דְּבַר ה'". שעל דבר זה פירש מאשטו: הלא גם בנו דבר. ואני לא פירשתי מבעלי ואהרן אמר אני ג"כ לא פירשתי מאשתי". (לכהן גדול מתקנים אשה!)

¹¹ ראו דברינו [קול אחד וקולות הרבה](#) וכן [אלדד ומידד](#) בפרשתנו מרובת הנושאים והעניינים.

¹² חזרנו למדרשי ספרי על הפרשה, הפעם דרך ספרי זוטא על מנת לראות את הצד השני של האשה הכושית היא ציפורה. בשיטה הראשונה "מרים פתחה בדברים". ראו גם הנוסח בספרי (הרגיל): "מִנֵּין הִיתָה מֵרִים יוֹדַעַת שְׁפִירַשׁ מִשֶּׁה מִפְרִיהָ וּרְבִיהָ? אֵלֶּה שְׂרָאֵת אֶת צִפּוֹרָה שְׂאִינָה מִתְקַשְׁטֶת בְּתַכְשִׁיטֵי נָשִׁים, אִמְרָה לָהּ: מֵה לָךְ שְׂאִין אֶת מִתְקַשְׁטֶת בְּתַכְשִׁיטֵי נָשִׁים? אִמְרָה לָהּ: אֵין אַחִיךְ מִקְפִּיד בְּדַבֵּר. לָכֵן יָדְעָה מֵרִים וְאִמְרָה לְאַחִיהָ וּשְׁנִיָּה דְּבַר בּו". אבל על פי שיטת ר' שמעון לעיל ציפורה היא שהלכה להתלונן לפני גיסתה. בין כך ובין כך, כאשר מתחילים לחטט, כאשר "נושאים ונותנים בדבר", כבר לא כל כך חשוב מי בדיוק התחיל ומי אמר מה למי ומתי. זה טיבו של לשון הרע שבגיננו הצטרעה מרים ויש אומרים גם אהרן אלא שהצניע הכתוב. ראו דברינו [צרעת כי תהיה באדם](#) בפרשת מצורע וכן [אל נא רפא נא לה](#) בפרשתנו.

¹³ מדרש זה ממוקם בפרשת צו ולא בפרשתנו כפי שהיינו מצפים ויש לחקור מדוע. למה כאן ולמה שתיקה בפרשתנו.

¹⁴ מדרש תנחומא הולך בעקבות מדרש ספרי וספרי זוטא ומביא את שתי הדרשות זו לצד זו: את שבחה של ציפורה היא האשה הכושית שהייתה נאה וכשירה וראויה, ואת קובלנתה על משה שפרש ממנה וגילוי (אי) יחסיהם האינטימיים. אלא שאם בספרי ובספרי זוטא הדרשות מונחות זו לצד זו, אבל נפרדות, במדרש תנחומא (חיבור העורך?), נראה שהדברים קשורים וקובלנתה של ציפורה על משה וגירושה מתחילה לפגום ביופיה. המדרש יוצר אמנם גימטריא כושית = יפת מראה, אבל מעבר לכך יש כאן ירידה. ראשית, שרבו עניין הגירושין ממשה לתיאור היופי. שנית, גם בתיאור יופייה: "הכל מודים ביופיה כשם שהכל דוברים בשחרותו של כושי" - משמע, שכושית איננה בהכרח שם נרדף ליופי, אלא שימוש במטבע לשוני של הסכמה וודאות. ושלישית, הביטוי: "כאדם הקורא לבנו נאה כושי כדי שלא ישלוט בו העין" - כאן כבר ממש על הגבול של לשון סגינהור. כושי הוא דבר שאינו נאה, ורק בשל חשש מעין רעה קורא אדם לבנו כושי או מכוער וכדומה. מה גרם להיפוך זה? תקופתו ומקומו של היוצרות המדרש? סביבה בה כושים לא נחשבו עוד ליפים?

¹⁵ אונקלוס שכלל מתרגם את התורה לארמית באופן ישיר ללא 'תוספות', מכניס בתרגומו בגוף הפסוק כאן את הפירוש של אשה כושית כאשה יפה או נאה ("אתתא שפירתא"), אבל בה בעת גם את עניין הרחקתה של האשה הכושית. כאילו המילים המסיימות

שיר השירים רבה פרשה א – כבני כושיים אתם לי

"שחורה אני ונאווה" (שיר השירים א ה) - שחורה אני במעשי, ונאווה במעשה אבותי. שחורה אני ונאווה - אמרה כנסת ישראל: שחורה אני בפני עצמי, ונאווה בפני קוני, דכתיב: "הלא כבני כושיים אתם לי בני ישראל" (עמוס ט) - כבני כושיים אתם בפניכם, אבל אתם לי כבני ישראל נאם ה'.

דברי חמודות ברכות פרק ט סימן יב – ברכה על בריות נאות

"ראה בריות טובות ואילנות טובות אומר ברוך שככה לו בעולמו" - ובירושלמי מעשה ברבן גמליאל שראה כושית אשה נאה ובירך עליה.

רשב"ם במדבר פרק יב פסוק א – מהימים שמשה מלך בארץ כוש¹⁸

הכושית - שהיא ממשפחת חם: כי אשה כושית לקח - כדכתיב בדברי הימים דמשה רבנו שמלך בארץ כוש ארבעים שנה ולקח מלכה אחת ולא שכב עמה כמו שכתוב שם, והם לא ידעו כשדיברו בו שלא נזקק לה.¹⁹ זהו עיקר פשוטו. שאם בשביל צפורה דיברו, מה צורך לפרש כי אשה כושית לקח? וכי [עד] עתה לא ידענו כי ציפורה מדיינית היא? ועוד תשובה: כי לא היתה כושית כי כוש מבני חם הוא, ומדיין מבני קטורה אשר ילדה לאברהם.²⁰

"כי אשה כושית לקח", הכפילות שהזכרנו לעיל, באות במשמעות של לקיחה בעבר אבל כעת התרחקות ממנה או הרחקה ("רחיק"). כפילות הלשון בפסוק איננה לחיזוק העניין ואישורו, אלא, אדרבא, להבעת הסתייגות והתחברות לדיבורה הלא-נאה של ציפורה על משה. האם גם כאן נוכל ללמוד משהו על מקומו וזמנו של התרגום והאופן בו חשב המתרגם על קהל שומעיו ורצה להתחבר אליהם? האם יש כאן השפעה הדדית בין המדרשים והתרגום?

¹⁶ דרשות רבות נאמרו על פסוק זה משיר השירים, כאן במדרש שיר השירים רבה וכן בשמות רבה פרשות כג ומט בשירת הים והקמת המשכן. וברובם, "שחורה אני" הוא לשלילה ועומד כנגד "נאווה אני" שהוא לחיוב. עניין זה דורש דף בפני עצמו וכבר זכינו לדרוש בו בדברינו [שחורה אני ונאווה](#) בפרשת בשלח. מה שחשוב כאן. הוא האזכור של הפסוק בעמוס: "הלא כבני כושיים אתם לי" שמתקשר עם המילה "כושי" ועם כל הדרשות בספרי לעיל (ובגמרא מועד קוטן טז ב) על שבחם ויופים של הכושיים ובהם האשה הכושית שהיא נושאנו. כאן, היחס לכושיים הוא אחר. אולי גם בשל הפסוק בירמיהו יג כג: "הִיִּהְפֹךְ כוֹשִׁי עוֹרוֹ וְנִמְרַחֲבֵרְתִּי גַם אִתָּם תִּזְכְּרוּ לְהִיטִיב לְמִדֵּי הָרָע", שנדרש בד"כ לגנאי (ראו גמרא שבת קז ע"ב, פרשני המקרא שם בספר עמוס). ראו בפרט פירוש רד"ק לתהלים פרק ז, שכבר הזכרנו לעיל בהקשר עם שאל, שמקשר את "שגיון לדוד אשר שר לה" על דברי כוש בן ימיני" עם שאל שהיה "כושי" ועם הפסוק בעמוס: "הלא כבני כושיים אתם לי בית ישראל" ועם הפסוק בירמיהו: "הִיִּהְפֹךְ כוֹשִׁי עוֹרוֹ וְנִמְרַחֲבֵרְתִּי גַם אִתָּם תִּזְכְּרוּ לְהִיטִיב לְמִדֵּי הָרָע" ומפרש את הכל לגנאי על שאל: "כי המזמור הזה נאמר על שאל... ואמרו כי קראו כושי: מה כושי זה אינו משתנה בעורו, כך שאל לא היה משתנה בשנתו אל דוד". נראה שלא רק השחור אלא גם הכושי (אין שני אלה אותו הדבר בהכרח) משנים את טעמם בעיני הדרשנים והקהל. ואנו שוב תמהים אם אין כאן גלגול של שוני תרבותי בהתאם למקום המדרש. אלא שהפעם יש לנו עסק עם מדרש שיר השירים רבה ועם פסוק מספר ירמיהו. הוא ירמיהו שעבד הכושי הציל אותו מבור הטיטי כפי שראינו לעיל. נחזור לאישה הכושית של פרשתנו.

¹⁷ לפני שניפרד מהכושית הנאה והמתנאה ביופייה ונעבור לפרשני המקרא, הרי לנו 'פליטת קולמוס', או שמא שימור נוסח מיוחד, של חכם מדורות מאוחרים (ר' יום טוב ליפמן הלוי הלר, מזרח אירופה מאה 16, מחבר פירוש 'תוספות יום טוב' על המשנה), שמתייחס לסיפור שמופיע הן בירושלמי ברכות ט א והן בבבלי עבודה זרה כ ע"א, על רבן גמליאל (רבן שמעון בן גמליאל בתלמוד הבבלי), בהקשר עם ברכת הראייה על בריות נאות, שברך על גויה (נכרית) נאה: "ברוך שככה לו בעולמו". ראו סיפור זה המובא בדברינו [היפי שבאדם – ברכתו ובלותו](#) בדפים המיוחדים. מה שמפתיע בציטוט זה הוא התואר "כושית נאה" שאינו במקורות הנ"ל. האם 'פליטת קולמוס' כאן, טעות המעתיקים, נוסח בלתי ידוע, או שמא רוחה של ציפורה אשת משה – האישה הכושית היפה הגיעה עד הלום.

¹⁸ לדגנו על רש"י משום שדבריו הם ציטוט מדויק למדי של מדרש תנחומא (שמצדו מבוסס על מדרש ספרי על שני חלקיו שראינו לעיל) על יופיה ומעשיה של האישה הכושית, על החשש מעין הרע ועל גירושה.

¹⁹ ראו סיפור מופלא זה גם בילקוט שמעוני תורה פרשת שמות רמז קסח: משה בורח מפרעה לארץ כוש, מומלך שם למלך ונושא לאשה את "הכושית הגבירה אשת קוקנוס לו לאשה", היא מעלילה עליו שהוא לא מתקרב אליה, משה נאלץ לברוח משם, הוא מגיע ליתרו אשר שם אותו בכלא למשך עשר שנים, ציפורה דואגת לו כל אותם שנים ובסוף מצילה אותו ומשכנעת את אביה שמשה הוא מהעם העברי המיוחד: "ומשה בן שבע שנים ושבעים שנה בצאתו מבית הסהר ויקח צפורה המדינית לאשה ותלך צפורה בדרכי בית ישראל לא חסרה דבר מצדקת שרה ורבקה רחל ולא גבעות עולם". ראו שם גם איך משה מגלה את מטה האלהים הפלאי בגינת יתרו: "ויהי בהתפללו ויבט בצדו והנה מטה ספיר מוצב ארצה והוא נטוע בתוך הגנה ויקרב אל המטה והנה חקוק בו שם ה' אלהים צבאות כתוב ומפורש על המטה ויקרא בו ויתלשהו כהתלש עץ יער מסבכו ויהי למטה בכף". ראו דברינו [ואת המטה הזה תיקח בידך](#) בפרשת שמות על מוצאו וגלגוליו של המטה הפלאי.

²⁰ האשה הכושית איננה ציפורה. כולנו יודעים שציפורה היא אשתו של משה והיא מדיינית ואין צורך לכנותה כושית. כושית היא מבנות חם ואילו המדיינים הם שמיים ומזרע אברהם. ראו דברינו [בני קטורה](#) בפרשת חיי שרה. פירוש רשב"ם מסתמך כאן על ספר 'דברי הימים דמשה' שהוא סיפור השייך לסוגה של המקרא המשובת, כלומר, חיבור המספר מחדש את הסיפור המקראי תוך הרחבה והוספת מסורות חוץ מקראיות. פרופ' שנאן הסיק מלשון הסיפור, מסגנונו, ומהמקורות שהזכירו אותו, כי הסיפור שייך לסיפורים העבריים שהתחברו בראשית ימי הביניים ואילך, והניח כי הוא התחבר במאה העשירית או ה-11. מקום כתיבת הסיפור טרם התברר. ראו [תיאור קצר של מקור זה כאן](#). רשב"ם אינו היחיד שמסתמך על מקור עלום זה. ראו גם פירוש בכור שור מבעלי התוספות על הפסוק: "והאיש משה עניו מאד. מגיד לך הכתוב שמשה לא היה בעל - גאווה, ולא נתכוון לשום גאווה, אלא הכי היתה סיבה ומזל שלקח אשה כושית, כמו שכתוב גבי שמשון, גבי אביו ואמו שהיו מוכיחין אותו על שלא היה נושא מבנות ישראל, וכתיב: ואביו ואמו לא ידעו כי מה' היא. ואעפ"י שלא נודע למה היתה סיבה זאת של משה, אין גלוין לנו כל הסודות, ובדברי הימים של משה מספר מן הכושית, כי היתה מלכת הכושים, והיה משה מלך בכוש ארבעים שנה, ואף בזאת היה עניו, שלא היה תובע עלבונו ולפיכך תבעו הקב"ה". היינו תבע את עלבוננו.

מִפְּחָמוֹת. אָמַרָה לָהּ: אֵי שׁוֹטָה שְׂבָעוֹלָם, יִשְׁמְעוּ אֶזְנֶיךָ מִה שֶׁפִּיד מְדַבֵּר. וְמָה אִם אֲשַׁתוֹ שְׁהִיא חֲבִיבָה עָלֶיךָ בְּיוֹתֵר
אֶת אוֹמֶרֶת מִפְּנֵי שֶׁרָאָה יָדֶיךָ מִפְּחָמוֹת שְׂעָה אַחַת רוֹצָה לְגַרְשָׁה, אֶת שֶׁפִּיד מִפְּחָמָת וּשְׁחֹרָה מִמְּעֵי אִמּוֹ כָּל יְמֶיךָ
עַל אַחַת כָּמָה וְכָמָה!³⁰

שבת שלום
מחלקי המים

³⁰ ומשם ההשוואה של ישראל עם אומות העולם: "כך לפי שאמות העולם מונין לישראל ואומרים אמה זו המירו כבודם, שנאמר (תהלים קו, כ): וַיִּמְרֹוּ אֶת כְּבוֹדָם, אומרים להם ישראל: ומה אם אנו לשעה כך נתחייבנו, אתם על אחת כמה וכמה! ועוד ישראל אומרים לאמות העולם: נאמר לכם למה אנו דומין, לבן מלכים שיצא למדבריה של עיר וקפחתו החמה על ראשו, ונתפרקמו פניו, נכנס למדינה, במעט מים ומעט מרחץ מן המרחצות נתלבן גופו וחזר ליפיו כמו שהיה, כך אנו אם שמשה של עבודת כוכבים שזפתנו, אבל אתם שזופים ממעי אמהם, עד שאתם במעי אמהם עבדתם עבודת כוכבים וכו'". דרשה זו אינה קשורה ישירות באשה הכושית של פרשתנו, אבל בקשנו לשלב אותה בדף זה. מחד גיסא בהשוואה מרככת לדרשה הקודמת הקשה על השפחה המצורעת, ומאידך גיסא בהשוואה לכל הדרשות על יפי השחור והכוש. מציאות החיים הייתה שהביאו עבדים ושפחות מאפריקה ומעמדם היה כמובן נחות. אך אפשר שיש קשר לפרשה, דרך דמותו של משה שנשא שפחה לאשה (כדין התורה על ייעוד אמה העבריה לאחר שגיירה) ובזה הקנה לה מעמד מכובד וקבוע. והמשל על האדון שמאס באשתו ולקח את השפחה, התקיים בעוונותינו הרבים. ראו במדרשי החורבן ובפרט המאמר "לא תהא כהנת כפונדקאית?" בדף [פתיחתא דאיכה רבה](#), הדף [ייתי ולא איחמיניה](#) וכן [ממזרח שמש עד מבוא גדול שמי בגויים](#).